

ФОРМУВАННЯ ТРУДОВИХ ВМІНЬ ТА НАВИЧОК У РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ УЧНІВ В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У статті описуються аналіз психолого-педагогічних досліджень щодо особливостей формування трудових вмінь та навичок у розумово відсталих учнів.

Ключові слова: трудове навчання, розумова відсталість, корекційна робота, професійно-трудове навчання, трудові вміння та навички.

В статті подан аналіз психолого-педагогических исследований особенностей формирования трудовых умений и навыков у учеников с умственной отсталостью.

Ключевые слова: трудовое обучение, умственная отсталость, коррекционная работа, профессионально-трудовое обучение, трудовые умения и навыки.

У якості головної мети соціальної адаптації та інтеграції дітей з розумовою відсталістю в суспільство, в теорії і практиці спеціальної освіти, приділяється велика увага питанням трудової підготовки учнів даної категорії. Вона направлена на досягнення дітьми соціального комфорту і рівних можливостей в суспільстві. В умовах спеціально організованого навчання, трудове виховання учнів розглядається як важливий засіб корекції, розвитку і формування особистості розумово відсталих учнів, підготовки їх до трудової діяльності після закінчення школи. Як засіб виховання праця сприяє розвитку індивідуальних здібностей, а також творчості, критичності та активності думки, здатності керувати діяльністю та поведінкою. Завдання трудового виховання: розвинути в учнів бажання працювати для суспільства, домогтись, щоб праця стала найважливішою їх потребою [2]. Головною умовою в системі навчально-виховної роботи в спеціальній школі є правильність організації трудового навчання, як ефективного засобу корекції вад розвитку розумової діяльності учнів. В психолого-педагогічних дослідженнях відмічається, що правильно організоване трудове навчання – ефективний засіб корекції недоліків розвитку розумової діяльності учнів допоміжної школи, що займає одне із

провідних позицій в системі навчально-виховної роботи спеціальної школи і дозволяє вирішувати завдання соціальної реабілітації розумово відсталих дітей. Особлива увага приділяється на формування трудових вмінь та навичок в процесі трудового навчання у дослідження таких науковців як, Акименко І.П., Білевич С.В., Бондар В.І., Вавіна Л.С., Виготський Л.С., Граборов А.Н., Дульнев Г.М., Єременко І.Г., Ітельсон Л.Б., Золотоверх В.В., Козленко М.О., Максименко С.Д., Міронова С.П., Милерян Е.А., Капустін А.І., Кузьмицкая М.І., Липа В.О., Мерсіянова Г.М., Мирский С.Л., Пінский Б.І., Рейда К.В., Рябцев М.І., Тарасов В.Н., Тарасенко Н.В., Товстоган В.С., Турчинська К.М., Ханзерук Л.О., Хохліна О.П., Щербакова А.М. та інші.

В корекційній педагогіці накопичений значний досвід роботи з трудового навчання учнів з інтелектуальними вадами. В психолого-педагогічних дослідженнях особлива увага звертається на формування трудових вмінь та навичок у процесі трудового навчання. Зокрема, Мирський Л.С. наголошує на необхідності виховання самоконтролю розумово відсталих учнів як в умовах трудової діяльності, так в побутових умовах. З позиції теорії поетапного формування розумових дій Гальперіна П.Я., діяльність спонукає учня до нових знань та навичок і є тим самим навчанням. У його теорії формування внутрішньої діяльності фактично розглядається в процесі передачі соціального досвіду. При виконанні трудових завдань, завдяки їх предметно-практичному змісту виникають умови для формування діяльності та корекції недоліків розумового розвитку учнів. Граборов А.М., в корекційній педагогіці, надає велике значення принципу свідомості навчання. Він наголошує, розумово відстала дитина має свідомо засвоювати матеріал, а не механічно, несвідомо, тому наочність та праця, на його думку, основні спеціальні заходи корекційно-виховної роботи з розумово відсталими дітьми. Цю точку зору підтримує Дульнев Г.М. у своїй працях, у яких говориться, що досягнення корекційної мети трудового навчання не може сприяти така його організація, при якій відбувається своєрідний "поділ праці" - все, що потрібно робити руками, роблять учні, що потрібно "вирішувати головою" (наприклад, контроль за якістю виконання операцій), все це за учнів робить вчитель [4]. На його думку важливим є використання таких корекційних засобів, які б допомагали формувати у розумово відсталих учнів контроль дій, вимірювальні операції, ціленаправленість трудових досягнень, які б забезпечували свідоме оволодіння трудовими вміннями та навичками. Бондарь В.І вказує, що важливим завданням є формування таких трудових умінь і навичок, як планування, самоконтроль, самооцінка, без яких цілеспрямована й усвідомлена діяльність неможлива; вироблення в учнів темпу і ритму виробничих процесів.

На основі знань і трудових навичок в межах конкретної професійної діяльності формуються трудові вміння. Психологічною основою трудових вмінь є розуміння взаємозв'язків між метою трудової діяльності, умовами і способами її виконання. Уміння як складне психологічне утворення включає в себе систему навичок, що відносяться до одного і того ж виду діяльності, і систему знань стосовно основних особливостей діяльності в цілому (технологія, умови праці і т. п.). Вміння дозволяють учням орієнтуватися в нових умовах, вирішувати нестандартні завдання, тобто працювати творчо. У формуванні вмінь Платонов К. К. виділяє п'ять етапів:

1. початкове вміння, яке характеризується усвідомленням мети дії і пошуком способів її виконання на основі раніше набутих знань і навичок;

2. недостатньо вміла діяльність, коли наявні знання про способи виконання діяльності поєднуються з використанням раніше отриманих, неспецифічних для даної діяльності навичок;

3. окремі загальні вміння; високорозвинуті, але вузькі вміння, можуть бути використані в різних видах діяльності;

4. високорозвинуті вміння; характеризуються творчим використанням знань і навичок щодо даної діяльності, усвідомленням мети, мотивів вибору і способів її досягнення;

5. майстерність – характеризується творчим використанням різних умінь.

Для засвоєння нових дій які є значимими у формуванні трудових вмінь та навичок в розумово відсталих учнів Гальперіна П.Я. і Тализіна Н. Ф., в свої дослідженнях, виділяють п'ять етапів засвоєння нових дій:

1. попереднє ознайомлення з діями, з умовою його виконання;

2. формування дій з матеріалом із розгортанням всіх включаючи операцій;

3. формування дій як зовнішньомовленнєвого;

4. формування дій як внутрішньомовленнєвого;

5. перехід в глибинні згорнуті процеси.

У спеціальній літературі планування трудової діяльності розглядається з точки зору особливостей розумової діяльності, а процес навчання плануванню з точки зору його корекційної спрямованості (Дульнев Г.М., Єременко І.Г., Петрова В.Г., Бондар В.І., Мерсіянова Г.М., Павлова Н.П., Хохліна О.П.). В різноманітних дослідженнях формування трудових вмінь та навичок розглядаються як:

1. формування графічних навичок як засіб корекції практичних трудових вмінь учнів вадами інтелекту;

2. здатність орієнтуватись у завданні;

3. значення конструктивних занять;

4. виховання самоконтролю у трудовій діяльності учнів з розумовою відсталістю;

5. методичні підходи до навчання учнів даної категорії.

У спеціальних закладах на заняттях з трудового навчання вирішуються корекційні завдання, спрямовані на розвиток рухової та сенсорної сфери розумово відсталої дитини в умовах практичної діяльності. Корекція вад у розумово відсталої дитини, як і її психічний розвиток в цілому, можливий за умови здійснення нею певної діяльності. Якщо в дошкільному віці на психологічний розвиток дитини найвідчутніше впливає гра, то в шкільний період - учіння. Та й сформованість самої діяльності засвідчує певний рівень розвитку дитини. З огляду на це, її формування та упорядкування як умови спеціального корекційно-розвивального впливу - найважливіші завдання дефектологічної науки та практики.

Різні аспекти корекційної роботи у процесі трудової підготовки учнів з розумовою відсталістю розглядаються в дослідженнях Айтметової С.Ш., Білевича Є.О., Бондаря В.І., Гіренко Н.А., Григор'єв А.І., Дульнева Г.М., Золотоверх В.В., Жаренкової Г.Й., Єременко І.Г., Капустін А.І., Карвяліса В.Ю., Козленко М.О., Липа В.О., Мерсіянової Г.М., Міронова С.П., Мирського С.Л., Павлової Н.П., Пінського Б.І., Тарасенко Н.В., Турчинської К.М., Чекурда О.Д., Ханзерук Л.О., Хохліна О.П.. У працях Беха І.Д., Єременка І.Г., Корнієнка А.А., Королько Н.І., Лубовського В.І., Максименка С.Д., Матасова Ю.Т., Мамічева О.В., Петрової В.Г., Плешканівської Г.М., Синьова В.М., Стадненко Н.М., Стратан В.С., Ярової Л.П. та інші також знаходимо матеріали, що певною мірою стосуються досліджуваної проблеми.

Для розумово відсталої дитини учіння є зовнішньою та внутрішньою активністю, мета якої - засвоєння різних рівнів знань та відповідних способів дій. Як цілеспрямований процес учіння відбувається під час вирішення навчально-практичних завдань, спрямованих на практичне опанування знаннями та способами дій. Найсприятливіші умови для опанування трудовою діяльністю вихованцями допоміжної школи мають заняття з господарсько-побутової, суспільно-корисної праці. Саме тут дитина діє в системі розгорнутих на зовні фіксованих вимог: виконувати певний вид діяльності за визначеними етапами діяльності, осмислити і зрозуміти сутність і значення трудової діяльності. Здійснення будь-якого завдання передбачає такі етапи: аналіз, планування, організацію, практичне виконання, контроль, оцінку. Сам процес учіння має бути усвідомленим, відповідно регульованим.

В корекційній педагогіці накопичений значний досвід роботи з трудового навчання учнів з розумовою відсталістю, який віддзеркалюється у сучасних підходах планування системи професійно-

трудової підготовки в допоміжній школі. Не дивлячись на значні досягнення у розробці змісту, методів та організаційних форм трудового навчання учнів з вадами інтелекту, залишаються невирішеними питання подолання обмеженості у розумінні освітніх потреб і можливостей даних дітей. Певна обмеженість підходу до трудового навчання пов'язана з тим, що навчання праці в спеціальних школах має свою мету формування у школярів психології виконавця. Суттєва роль у вирішенні корекційно-виховних завдань допоміжної школи-інтернату належить трудовому вихованню. Воно являє собою систему виховного впливу, що передбачає залучення розумово відсталих дітей у процес трудової діяльності з метою формування у них позитивного ставлення до праці до людей праці, здійснення корекції, компенсації порушень розумового та фізичного розвитку аномальних дітей, вироблення навичок загальної трудової культури, озброєння трудовими вміннями та навичками, готовністю виконувати повсякденну працю, утримування в належному стані робочі місця та інструменту, вироблення навичок попередньої підготовки до виконання трудових завдань, бережного відношення до різного роду матеріалів, їх економії.

Список використаних джерел

1. Дульнев Г.М. Основы трудового обучения во вспомогательной школе. Психолого-педагогическое исследование. – М.: Педагогика, 1969. – 216 с.
2. Психолого-педагогічні основи корекційної роботи в спеціальній школі / За ред. С.П. Миронової. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2004. – 220 с.
3. Пинский Б.И. Коррекционно-воспитательное значение труда для психического развития учащихся вспомогательной школы. – М.: Педагогика, 1985. – 128 с.
4. Синьов В.М. Психолого-педагогічні проблеми дефектології та пенітенціарії. – К.: МП Леся, 2010. – 779 с.
5. Хохліна О., Мерсіянова Г., Єременко І. Обґрунтування удосконалення змісту трудового навчання для допоміжної школи // Дефектологія. – 2001. – №4. – С. 7-10.
6. Використано матеріалу сайту www.dissland.com

In the article described analysis of psychological and pedagogical researches in relation to the features of forming of labour abilities and skills for retard students.

Keywords: labour studies, mental backwardness, корекційна work, professionally-labour studies, labour abilities and skills.

Отримано 06.12.2010 р.